

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Bangladesh 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Bangladesh är enligt konstitutionen en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem och ett oberoende rättsväsende. Maktbalansen väger dock i ökande grad mot den verkställande makten och ökad toppstyrning där särskilt premiärministern får allt mer inflytande. Parlamentets roll som institution har försvagats genom att oppositionen inte är representerad. Regeringspartiet *Awami League* har visat sig berett att använda även odemokratiska medel för att behålla den politiska makten. Inskränkningar i yttrandefrihet, påtryckningar på media, restriktioner mot civilsamhället och politiskt våld används av regeringspartiet. Det förekommer att rättsväsendet används i politiska syften. Korruptionen är mycket utbredd och genomsyrar alla delar av samhället.

Kränkningar av de medborgerliga och politiska rättigheterna ökar sedan några år tillbaka. Det demokratiska utrymmet minskar genom formella och informella åtgärder som begränsar handlingsfriheten till exempel för civilsamhällesorganisationer. Media utsätts i allt högre grad för påtryckningar. Myndigheterna brister dessutom i sitt skydd av bland annat minoriteter, bloggare, intellektuella och htbq-personer som drabbas av brutala våldsdåd av islamistiska extremister.

Bland annat människorättsorganisationer rapporterar om ett ökande antal utomrättsliga avrättningar, påtvingade försvinnanden och tortyr. Det är vanligt förekommande med rapporter om godtyckliga frihetsberövanden och försvinnanden.

Diskriminering och kränkningar av kvinnors mänskliga rättigheter är utbrett i Bangladesh på alla plan. Det kommer till uttryck bland annat i att våld mot kvinnor är ett vanligt problem. Bangladesh har den fjärde högsta förekomsten av barnäktenskap i världen. Diskriminering av hbtq-personer är omfattande. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning är ett eftersatt område, trots vissa framsteg på området vad gäller lagstiftning och policy.

Bangladeshs utveckling och tillväxt under senare årtionden i kombination med nationella program för hälsa och utbildning har tillförsäkrat många människor deras rättigheter inom de sociala och ekonomiska områdena. Mödra- och barnadödligheten har fallit kraftigt. Andelen barn som avslutar grundskolan är 79 procent och nästan 100 procent av både pojkar och flickor skrivs in i skolan. Det kvarstår dock stora fattigdomsutmaningar för befolkningen om 163 miljoner människor och inte minst för landets minoriteter och andra marginaliserade grupper som lever i fickor av djup fattigdom. Fortfarande lever cirka 40 miljoner människor i under fattigdomsgränsen på 1,25 USD per dag.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Bangladesh rättsväsende ska vara oberoende, men detta undergrävs delvis av en paragraf i konstitutionen som ger den exekutiva makten inflytande över tillsättningar i lägre domstolsinstanser. Genom en ändring i konstitutionen 2014 har parlamentet rätt att åtala och avsätta Högsta domstolens ledamöter, vilket också utmanar maktdelningen. Hittills har dock ingen implementerande lagstiftning antagits. I praktiken tas också politisk hänsyn i högprofilerade rättsfall.

Rättssystemet används för politiska syften såsom att väcka åtal mot oppositionspolitikere och journalister. Rättegångar blir ofta politiserade och det förekommer att domare utsätts för påtryckningar från politiska makthavare. Anklagelser om förtal och korruption används exempelvis regelmässigt som verktyg mot den politiska oppositionen.

Korruptionen är mycket utbredd och genomsyrar alla delar av samhället. Bangladesh hamnade 2016 på plats 145 av 176 länder i *Transparency International's* index över upplevd korruption. Rättsväsendets institutioner

bedöms vara bland de mest korrupta av alla. Korruptionen drabbar människor som lever i fattigdom hårdast och de får i förlängningen svårare att ta tillvara sina rättigheter i rättsprocesser. Korruptionen och bristerna i rättssystemet påverkar även näringslivets möjligheter att lösa tvister vilket hindrar tillväxt och förtroendet för Bangladesh som marknad för externa aktörer.

Ansvarsutkrävande av makthavare och institutioner under den nuvarande regeringen är begränsat. Det finns en nationell kommission för mänskliga rättigheter, men den är i en uppbyggnadsfas och kan inte betraktas som oberoende från den exekutiva makten. Det krympande utrymmet för civilsamhället påverkar dess möjligheter att bidra till ansvarsutkrävande och motverka korruption.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Bangladesh är enligt 1972 års konstitution en republik med parlamentarisk demokrati. Premiärministern leder regeringen, som har den verkställande makten. Presidenten utses av parlamentet och har enbart en representativ funktion.

Parlamentsval hålls vart femte år. Ett fungerande valmaskineri med röstlängder, valkommission och vallagar finns och allmän och lika rösträtt råder. I praktiken förekommer dock omfattande valfusk. Valkommissionen har inte agerat oberoende och den intog en passiv hållning när valfusk avslöjades under valen 2014 och 2016.

Våldsamheter har förekommit inför val. Under januari-september 2016 uppskattas cirka 8 000 personer ha fallit offer för våld i samband med lokalval, av dessa rapporteras 200 dödsfall. Även parlamentsvalet 2014 föregicks av omfattande våldsamheter där ett hundratal personer dödades. Valet var kontroversiellt och de flesta bedömare ansåg att det inte nådde upp till internationell standard. Det största oppositionspartiet valde att bojkotta valet och saknar som en konsekvens representation i parlamentet.

Formellt råder politisk pluralism i landet och flera partier ställer upp i valen. I praktiken är oppositionen dock starkt försvagad, delvis på grund av dess bojkott av parlamentsvalet och delvis efter hårt tryck från myndigheter och

det styrande partiet. Statsapparaten trycker tillbaka oppositionen genom gripanden, husarrest och åtal.

De ojämlikheter som finns i samhället i stort återspeglas även i det politiska livet. Jämställdheten brister inom det politiska systemet trots att både premiärminister, talman och oppositionsledare för närvarande är kvinnor. Enligt lagstiftningen ska politiska församlingar på nationell och lokal nivå utgöras till en viss del av kvinnor och det finns lagstiftade kvoter för de olika församlingarna. Det finns en utbredd uppfattning om att de kvinnor som sitter på kvotmandat saknar politiskt inflytande.

Det civila samhällets utrymme

Bangladesh har traditionellt haft ett brett och aktivt civilsamhälle. Sedan några år minskar dock det demokratiska utrymmet genom formella och informella åtgärder som begränsar handlingsfriheten. En central organisation som arbetar för att försvara de mänskliga rättigheterna har fått sina bankkonton frusna. Andra får vänta i månader på tillstånd från *NGO Affairs Bureau*, det organ som alla organisationer med utländsk finansiering måste registrera sig hos.

Det bangladeshiska parlamentet antog i oktober 2016 lagstiftning som ska reglera utländskt finansierade civilsamhälleorganisationer, den kritiserade ”*Foreign Donations Act*”. Lagen ger statliga myndigheter utökade möjligheter till insyn i organisationerna och till att stoppa eller kräva ändringar i biståndsprojekt med utländsk finansiering. Lagen befäras kunna användas som ett verktyg för att försvåra för enskilda projekt, organisationer eller, indirekt, givare. Yttrandefriheten för civilsamhällesrepresentanter kringskärs dessutom i lagen genom en långtgående bestämmelse som gör det olagligt att negativt kommentera Bangladeshs konstitution eller regering, parlament och premiärminister.

Sammantaget innebär detta bland annat att möjligheterna att kritisera makthavare eller utkräva ansvar minskar. Media och civilsamhälle tillämpar omfattande själv censur. Både media och civilsamhälle går en svår balansgång för att kunna upprätthålla sin granskande funktion men samtidigt inte råka i onåd och riskera att tvingas stänga ner sin verksamhet.

En rad mord på företrädare för religiösa minoriteter, sekulära opinionsbildare och andra har under de senaste tre åren spritt stor rädsla

bland olik tänkande och påverkat civilsamhällets möjlighet att verka öppet. Många har valt att lämna landet. Morden har haft islamistiska förtecken och har inte konsekvent fördömts av ansvariga myndigheter.

Det finns ett antal civilsamhällesorganisationer som arbetar med mänskliga rättigheter i Bangladesh. Dessa är mycket viktiga för invånarnas och omvärldens möjligheter att få information om läget för mänskliga rättigheter i landet. Organisationerna har dock stora kapacitetsbegränsningar och övervakas noga av myndigheterna.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Konstitutionen garanterar rätten till liv och personlig frihet. Media och lokala och internationella människorättsorganisationer rapporterar dock om ett ökande antal utomrättsliga avrättningar, försvinnanden och tortyr. Över 100 fall av utomrättsliga avrättningar och dödsfall under frihetsberövning rapporteras ha inträffat under januari-september 2016, bland annat i samband med ingripanden av polis och elitstyrkan *Rapid Action Battalion* (RAB). Myndigheterna beskriver ofta dödsfallen som konsekvenser av att polisen besvarat beskjutning från kriminella och benämner dem i många fall som ”*crossfire killings*”.

Tortyr är förbjudet enligt lag men förekommer ändå. Lokala och internationella människorättsorganisationer och media rapporterar om att polis och säkerhetsstyrkor gör sig skyldiga till slag, elchocker och sexuella övergrepp. Övergreppen följs sällan upp eller leder till åtal.

Förhållandena på fängelser är svåra och överbeläggning är vanligt. Häktade sitter ofta fängslade tillsammans med dömda brottslingar, och unga skiljs inte från vuxna intagna. Kvinnliga intagna separeras från manliga. Tillträdet för observatörer är mycket begränsat. Regeringen tillåter inte människorättsorganisationer att besöka fängelser.

Bangladesh är både ett ursprungsland och ett transitland för människohandel, med prostitution och tvångsarbete som syfte. Fattigdom, brist på försörjningsmöjligheter och diskriminerande normer gör kvinnor, flickor och sexuella minoriteter särskilt sårbara. Det finns ett relevant regelverk för att förhindra och förebygga människohandel, men enligt civilsamhällets aktörer

finns det flera brister i genomförandet. Svårbevakade och porösa gränser samt korruption inom polis och rättsväsende försvårar utredningen av brott och stigmatisering gör att mörkertalet sannolikt är stort. Många gånger finns det en ovilja bland drabbade att anmäla förövaren, som ofta är en bekant eller släkting. Prostitution är lagligt i Bangladesh från 18 års ålder, men barnprostitution är vanligt förekommande.

Dödsstraff

Dödsstraff föreskrivs för ett antal brott i bangladeshisk lag, bland annat mord och grova brott mot kvinnor och barn. Dödsstraff utdöms och verkställs även mot personer dömda för krigsförbrytelser under den internationella krigsförbrytartribunalen (ICT), en nationell domstol som inrättades för att utkräva ansvar för de brott som begicks i samband med inbördeskriget 1971. Tribunalen har kritiserats av utomstående bedömare för att inte leva upp till internationell standard vad gäller rättvisa rättegångar. I de flesta fall där dödsstraffet utdöms i andra fall än ICT, omvandlar högre domstolsinstanser dödsstraffet till fängelse.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Det är vanligt förekommande med rapporter om godtyckliga frihetsberövanden och försvinnanden. Människorättsorganisationer vittnar om att personer har förts bort av civilklädd polis och hållits utan tillåtelse att kontakta försvarsadvokat eller anhöriga. Denna form av frihetsberövanden har förnekats av polisen.

Generellt förekommer inga inrikes resebegränsningar i Bangladesh. Internationella besökare behöver dock tillstånd från myndigheterna för att få tillträde till regionen Chittagong Hill Tracts. Inofficiellt tillämpas ytterligare restriktioner, då medlemmar av ursprungsbefolkningen inte får hålla möten med internationella aktörer utan närvaro av myndighetsrepresentant.

Det råder i princip inga hinder mot att lämna Bangladesh. I vissa fall då människorättsförsvarare eller journalister ska lämna landet har de blivit stoppade av polis eller underrättelsetjänst på flygplatsen för utdragna förhör.

Rättssäkerhet

Lagstiftningen ger rätt till en rättvis rättegång. Den åtalade anses oskyldig tills motsatsen kan bevisas och den dömda har rätt att överklaga. Rättegångar är offentliga. Åtalade personer har rätt att bli representerade av ett ombud, se

åklagarens material, kalla vittnen och överklaga. Det händer dock ofta att dessa rättigheter inte respekteras. Ett svagt och överbelastat domstolssystem med begränsad kapacitet, bland annat när det gäller digitalisering och teknik, politiserade rättegångar och straff samt utbredd korruption inom rättsväsendet, leder till mycket lågt förtroende för polisväsendet och domstolarna. I praktiken har många människor inte tillgång till rättvisa och mycket svårt att få sin sak prövad eller gehör för en polisanmälan. Domstolarna bedöms ha en balans på omkring 3 miljoner öppna fall.

Straffbarhetsåldern är nio år, och i huvudsak är barn straffria upp till tolv års ålder givet att barnet inte uppnått en sådan mognadsgrad att han eller hon förstår konsekvenserna av sina handlingar. Ingen under 16 år kan dömas till döden, men i praktiken utdelas dödsstraffet sällan till personer under 18 år.

Straffrihet

Individer och organisationer kan klaga på kränkningar av de mänskliga rättigheterna hos administrativa och rättsliga myndigheter, bland annat till den bangladeshiska nationella människorättskommissionen (NHRC). I praktiken är byråkratin långsam och krånglig vilket avskräcker många från att klaga. Myndigheterna har ingen komplett statistik över dödsfall som inträffat inom ramen för polisingripanden och har inte heller vidtagit konsekventa åtgärder för att utreda dödsfallen. Poliser ställs sällan till svars för sitt agerande. Regeringen uppger att man har ”nolltolerans” mot övergrepp från polis och säkerhetsstyrkor och hänvisar till en intern utredningsgrupp inom elitinsatsstyrkan RAB som utreder misstänkta kränkningar av mänskliga rättigheter. Det är dock känt att RAB genomför grova människorättskränkningar i samband med ingripanden och förhör. I januari 2017 dömdes 26 personer, däribland ett flertal före detta medlemmar i RAB och en politiker, till döden för sin inblandning i sju politiskt motiverade mord.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Bangladesh har ett brett spektrum av medieaktörer som håller en förhållandevis hög kvalitet och grad av oberoende. En trend kan dock skönjas i vilken journalister upplever ett krympande utrymme. Medier utsätts i allt högre grad för påtryckningar från regeringen och från kommersiella och religiösa intressen. Nya lagar och policys har bidragit till ett allt mer begränsat medialandskap och en ökande grad av självcensur.

Regeringen har aktivt slagit ner på media och det civila samhället genom rättsprocesser mot journalister och förläggare, indirekt censur och påtryckningar om vad som får och inte får publiceras. Till detta kommer det annonseringsförbud som i praktiken iakttas för de stora privata företagen gällande annonsering i de två mest framträdande oberoende tidningarna i landet, *Prothom Alo* och *Daily Star*.

Extremistgrupper har sedan 2014 riktat ett stort antal attacker mot sekulära bloggare, intellektuella, opinionsbildare, religiösa minoriteter och försvarare av hbtq-personers rättigheter. Sedan sommaren 2016 har i princip inga nya attacker skett, men hotet mot individer i dessa grupper kvarstår och många lever i rädsla för sin och sina familjers säkerhet. Regeringen har inte fördömt mordet på ett konsekvent sätt, utan hänvisar till förbudet mot att såra andras religiösa känslor. Polis och andra myndigheter tar starkt intryck av de informella signaler som kommer från politiskt håll. Flertalet organisationer och individer som arbetar för skydd av människorättsförsvarare vittnar om myndigheternas ovilja och oförmåga att erbjuda skydd och stöd.

Sociala media växer snabbt i Bangladesh. Facebook är den största kanalen. Ny lagstiftning om ”digital säkerhet” har presenterats av regeringen. Enligt civilsamhälleorganisationer innehåller det yttrandefrihetsinskränkningar i form av flera bestämmelser med breda definitioner av hur begränsningarna ska tolkas, och med stränga straff.

I Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex 2016 kommer Bangladesh på plats 144 av 180 länder.

Mötes- och föreningsfrihet

Myndigheterna ger i allmänhet tillstånd till demonstrationer upp till en viss storlek, men begränsar möjligheten för den politiska oppositionen. År 2015 utlöstes en politisk kris av att oppositionspartiet BNP nekades demonstrationstillstånd på årsdagen av det kontroversiella parlamentsvalet. Krisen ledde bland annat till att flera ledare inom oppositionspartiet BNP greps och tusentals anhängare fängslades. Oppositionsledaren Khaleda Zia satt i de facto husarrest under tre veckor. BNP har sedan dess på nytt tillåtits att hålla vissa politiska möten.

Möjlighet att ansluta sig till fackföreningar finns, men anslutningsgraden är mycket låg. Flera fackliga ledare uppger att de känner sig hotade och vittnar

om trakasserier från myndigheter. Bangladeshs regelverk gör det i praktiken svårt att organisera sig, vilket har lett till en svag och splittrad fackföreningsrörelse med bristande kapacitet. Regelverket strider mot ILO:s konvention 87 om associationsfrihet och 98 om rätt till kollektiva förhandlingar och rätt att organisera sig, konventioner som Bangladesh har ratificerat. ILO har upprättat en specialparagraf för Bangladesh med anledning av detta.

Religions- och övertygelsefrihet

Enligt konstitutionen vilar Bangladesh både på sekularismens och på islams principer. Principen om sekularism i Bangladeshs konstitution ger utrymme för samexistens av olika religiösa grupper i landet. Uttolkningen av sekularism innebär snarast fredlig samexistens och tolerans och inte en förväntan på att religiösa uttryck ska hänvisas till den privata sfären. Sekularismen har dock angripits hårt i Bangladesh de senaste åren, främst genom religiös extremism.

Det finns låg tolerans mot icke-troende och mot personer som konverterar från islam. Möjligheten att föra en offentlig religionskritisk debatt är mycket begränsad då lagen föreskriver långtgående straff för den som sårar andra människors religiösa känslor.

Våld, mord och hot mot religiösa minoriteter förekommer. Rapporter visar att ateister, hinduer, kristna, sekulära bloggare, författare och intellektuella i Bangladesh har fallit offer för olika former av våld på grund av sin religion eller övertygelse. De senaste åren har ett 30-tal intellektuella och minoritetspersoner mördats. Under 2015 mördades fem sekulära bloggare och en förläggare för sitt arbete med yttrande- och religionsfrihet. Myndigheterna har inlett utredningar, men dessa har ännu inte lett till fällande domar, och enbart i vissa fall har de kunnat erbjuda ökat skydd för hotade personer. I vissa fall utgör myndigheter och rättsinstanser istället till och med ett hot mot utsatta individer. Sekulära bloggare rapporterar att de hotas av polis och myndigheter.

FN:s specialrapportör för religions- och övertygelsefrihet besökte Bangladesh 2015. Denne uppmärksammade bland annat att Bangladesh har långtgående lagstiftning som kriminaliserar hädelse. Motsvarande handlingar på nätet straffas med långa fängelsestraff genom *Information and Communication Technology Act*, sektion 57. Denna paragraf har kritiserats för att begränsa

yttrande- och religionsfriheten genom breda och svårförutsägbara skrivningar.

Olovligt tillskansande av landtytor, så kallad ”*landgrabbing*”, är ett utbrett problem i Bangladesh och ursprungsbefolkningar och religiösa minoriteter som hinduer och kristna är särskilt drabbade. Familjelagstiftningen i Bangladesh skiljer sig beroende på vilken religion man tillhör, vilket får diskriminerande effekter särskilt för kvinnor. Den muslimska familjelagstiftningen diskriminerar kvinnor både vad gäller arvsrätt, skilsmässa och vårdnad om barn. För hinduiska kvinnor fanns till 2012 ingen familjerättslig lagstiftning alls, och fortfarande är registrering av hinduiska äktenskap frivillig, något som utgör grund för diskriminering och förtryck.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Konfektionsindustrin är Bangladeshs viktigaste industrinäring och den sysselsätter över fyra miljoner människor, varav de flesta är kvinnor. Industrialiseringen inom konfektionsindustrin och andra sektorer har skapat många nya arbetstillfällen och bidragit till kvinnors ökade jämlikhet på arbetsmarknaden. Kvinnor är trots detta underrepresenterade på arbetsmarknaden.

Konfektionsindustrin har varit ökänd för dåliga arbetsvillkor och förekomst av barnarbete. Stora framsteg har gjorts. Protester bland arbetare förekommer med jämna mellanrum, bland annat i december 2016 då lönekrav inom textilindustrin ledde till att tusentals människor avskedades och nära 30 fackliga ledare greps.

Bangladesh har tillgång till en stor och övervägande okvalificerad arbetskraft. Arbetslösheten ligger på omkring 4 procent. Många arbetar inom sårbara sektorer, bedriver egen småskalig verksamhet eller arbetar som daglönare. Kvinnor är starkt överrepresenterade bland oavlönade hushållsarbetare.

Barnarbete förekommer. Det finns uppgifter om att så många som 13 procent av alla barn utför barnarbete.

De allvarliga fabriksolyckor som inträffat de senaste åren har belyst bristen på arbetares rättigheter. Omfattande förbättringar i den fysiska arbetsmiljön

har skett under de senaste tre åren, till stor del tack vare internationella påtryckningar. Mycket återstår dock att göra inom det sociala området. Den fackliga organiseringen är eftersatt och ineffektiv på grund av bristande kapacitet och hög grad av politisering. En bakomliggande orsak är att det nationella regelverket i praktiken gör det svårt för fackföreningar att bildas och verka.

Det är mycket vanligt med arbetsmigration, ofta till Gulfen eller Sydostasien, och remitteringar utgör en betydande del av landets ekonomi. Många som migrerar utsätts dock för tvångsarbete och många arbetar under mycket svåra arbetsförhållanden inom bland annat byggbranschen.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Enligt Bangladeshs konstitution ska staten garantera att medborgare har rätt till hälso- och sjukvård utan att diskrimineras. Det finns dock en diskrepans mellan den grundläggande rätten till hälsa och hur finansieringen av den offentliga sjukvården utformas. Den nationella budgeten för hälsosektorn är låg. Sjukvårdskonsultationer i den offentliga vården är avgiftsfria, liksom vissa mediciner, men behandlingar bekostas av patienten själv. Dessa kostnader kan vara höga och utgör ett hinder för att rätten till hälsa ska förverkligas. Socioekonomiska faktorer påverkar också tillgången till hälsa och kvinnor och män på landsbygden som lever i fattigdom är ofta beroende av biståndsfinansierade civilsamhällesorganisationer för bashälsotjänster.

Sedan 1990-talet har särskilt mödra- och barnhälsan förbättrats. Fortfarande föder 80 procent av kvinnor som lever i fattigdom barn hemma utan medicinskt utbildad personal. Trots det har barnadödligheten minskat och är nu 46 per 1 000 barn. Mödradödligheten har också minskat och är 176 per 100 000 födselar. Spädbarnsdödligheten är dock fortfarande hög, 28 per 1 000 födda barn. Andelen undernärda kvinnor fortsätter att minska men undernäringen bland barn under fem år fortsätter att vara en stor utmaning för hälsosektorn. Medellivslängden i Bangladesh ökar och är nu drygt 73 år.

Abort är olagligt med undantag för när graviditeten utgör en allvarlig fara för kvinnans liv. Genom ett parlamentsdekret från 1979 är dock så kallad reglering av menstruationen (”*menstrual regulation*”, en pragmatisk omskrivning för abort tidigt under graviditeten) tillåtet. Detta har bidragit till att minska mödradödligheten i landet och att minska antalet illegala aborter.

Kunskap om hiv är låg, speciellt bland kvinnor. Det finns mycket lite kunskap om hälsosituationen för hbtq-personer.

Luftföroreningar är ett betydande problem i Bangladesh och Dhaka rankas som den tredje mest förorenade mega-staden i världen enligt WHO:s statistik. Enligt en rapport från Världsbanken skulle en väsentlig förbättring av luftkvalitet i landet leda till att 3 500 dödsfall årligen skulle undvikas. Luftföroreningar påverkar hela befolkningen men framförallt den fattigaste delen av befolkningen som vistas mycket utomhus i urbana områden och har dålig inomhusluft till följd av att spisarna inte ventileras tillräckligt väl.

Industriell förorening av mark och vatten som påverkar människors hälsa och möjlighet till försörjning förekommer och de stora branscherna i landet, som textilindustri och läkemedelstillverkning, är branscher där reglering och regelefterlevnad brister. En annan källa till föroreningar är vatten och sanitet – bara 2 procent av Dhakas avlopp når någon form av reningsverk, resten läcker ut eller dumpas i naturen och vattendrag. Naturligt förekommande miljögifter som arsenik påverkar mer än 10 procent av befolkningen genom dricksvattnet med stora och delvis okända risker för hälsan.

Rätten till utbildning

Bangladesh har obligatorisk och gratis offentlig skolgång för barn i årskurs 1-5. Landet har uppnått 98 procents inskrivning i primärutbildningen, ungefär lika många flickor som pojkar. Av alla över 15 år är 59 procent läskunniga. Nära 80 procent av barnen avslutar den femåriga grundskolan, men endast 50 procent fortsätter till den tionde årskursen. Kvinnor är underrepresenterade inom högre utbildning. En stor del av grundutbildningen tillförsäkras av civilsamhället, privata skolor och religiösa institutioner (madrassas).

Utbildningen håller inte alltid tillräckligt hög kvalitet och barn som lever i avlägsna och underprivilegierade delar av landet har inte tillgång till utbildning i samma utsträckning som andra. Utbildning för barn med funktionsnedsättning eller som tillhör någon av ursprungsbefolkningarna är fortfarande mycket eftersatt.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Bangladesh har genomgått en betydande utveckling under de senaste decennierna. Fattigdomen i Bangladesh har minskat från cirka 60 procent 1990 till 31 procent 2010, och flera sociala indikatorer har avsevärt

förbättrats såsom livslängd, mödradödlighet och andel inskrivna barn i primärskolan. Bangladesh har lyckats att uppnå de flesta av millenniemålen (MDG), framför allt MDG 1, 2 och 3 om fattigdom/hunger, utbildning och jämställdhet. Andelen undernärda barn är dock fortfarande näst högst i världen och strax över 40 procent av barn under fem år är undernärda eller gravt undernärda enligt WHO.

Bangladeshs omfattande och aktiva civilsamhälle har varit en viktig faktor för den positiva sociala utvecklingen och fattigdomsbekämpningen. Även om tillväxten under många år varit god lever samtidigt cirka 40 miljoner människor fortfarande under fattigdomsgränsen på 1,25 USD om dagen och drygt 76 procent lever på under två USD om dagen. Indikatorerna för mänsklig utveckling har förbättrats avsevärt i Bangladesh och landet hamnar 2016 på nummer 139 av 188 i UNDP:s index för mänsklig utveckling. Sociala skillnader är dock fortfarande en utmaning och fickor av extrem fattigdom finns framför allt i städernas slumområden, Chittagong Hill Tracts, kustbältet samt klimat- och miljöutsatta områden.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Bangladesh är ett djupt patriarkaliskt samhälle. Diskriminering och brott mot kvinnors mänskliga rättigheter är utbredd i Bangladesh på alla plan, och det råder inte likhet inför lagen. Bangladesh saknar enhetlig familjelagstiftning och tillämpar diskriminerande religiös lagstiftning i den privata sfären. Den muslimska familjelagstiftningen diskriminerar kvinnor både vad gäller arvsrätt, skilsmässa och vårdnad om barn. För hinduiska kvinnor fanns till 2012 ingen familjerättslig lagstiftning alls, och fortfarande är registrering av hinduiska äktenskap frivillig, något som utgör grund för diskriminering och förtryck.

Kvinnor och flickor värderas lägre i familjen och i samhället än pojkar och män. Kvinnorätsorganisationer vittnar om att flickor i första hand ses som en börda för familjen, vilket bland annat beror på hemgiftssystemet som är vanligt förekommande. Kvinnors bidrag till familjen och samhället är i stor utsträckning obetalt och lågt värderat arbete. Män kontrollerar i allmänhet familjens ekonomi och sociala skyddsnät är inte anpassade för kvinnors situation. Den ökande andelen kvinnor som deltar i lönearbete och annan inkomstgivande verksamhet håller på att förändra denna bild, men

fortfarande saknas grundläggande system som säkerställer att utvecklingen fortsätter i samma riktning, till exempel säkra transporter och barnomsorg.

Ett stort utvecklingsproblem för landet som helhet är det omfattande könsrelaterade våldet. En nationell undersökning utförd 2015 av den bangladeshiska statistikmyndigheten i samarbete med UNFPA visar att 72,6 procent av alla gifta kvinnor i Bangladesh har utsatts för någon form av våld från sin make under sin livstid. Våldtäkt inom äktenskapet är inte brottsligt i Bangladesh. I slumområden rapporterar 41 procent av ogifta kvinnor att de utsatts för sexuella trakasserier av grannar eller andra män i deras närhet. Våld mot kvinnor bidrar till 14 procent av mödradödligheten. Sexuella trakasserier på väg till, från och på arbetsplatser är ett mycket utbrett problem som försvårar kvinnors deltagande i arbetslivet.

Barnets rättigheter

Det finns omkring 57 miljoner barn i Bangladesh och många av dessa lever i fattigdom. Födelseregistreringen i Bangladesh är ofullständig vilket gör det svårt att säkerställa allas skolgång och skydda barn från människohandel och barnarbete. Det innebär också att mörkertalet av barn som far illa sannolikt är stort. Vanliga hälsorisker för barn i Bangladesh är undernäring och bristande tillgång till rent vatten och sanitet.

Barnäktenskap är ett stort utvecklingshinder i Bangladesh och utgör en av de vanligaste kränkningarna av flickors mänskliga rättigheter. Över hälften av flickorna i Bangladesh gifter sig före 18 års ålder och 18 procent gifter sig före 15 år. Bangladesh har den fjärde högsta förekomsten av barnäktenskap i världen. Allra vanligast är barnäktenskap i den del av befolkningen som lever i fattigdom och är lågutbildad, särskilt på landsbygden, men det förekommer i hög utsträckning även i andra samhällsgrupper. Studier visar att flickor som gifts bort tidigt i högre grad utsätts för våld i hemmet. Av kvinnor som mördas av sina män är 70 procent under 18 år. Förutom risk för övergrepp och våld påverkar barnäktenskap också flickors hälsa mycket negativt då barnäktenskap ofta leder till tidiga graviditeter, med mycket större risker för mödradödlighet. Barnäktenskap begränsar även flickors möjlighet till utbildning och tillträde till arbetsmarknaden.

Lagstiftningen på området, *Child Marriage Restraint Act* har tills nyligen stipulerat att minimiåldern för äktenskap i Bangladesh är 18 år för flickor och 21 år för pojkar. Nyligen har dock lagen ändrats så att undantag medges

efter tillstånd från föräldrar och rättslig instans. Sociala normer i Bangladesh verkar starkt till förmån för tidiga äktenskap.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Bangladesh är i huvudsak ett sunnimuslimskt samhälle med tolerans för minoriteter, såväl etniska som religiösa. Religiösa minoriteter utgör cirka 10 procent av befolkningen, varav de flesta är hinduer men även buddister och kristna. Våldsamheter mot religiösa minoriteter förekommer emellertid, särskilt mot hinduer men även andra muslimska samfund, buddister och kristna. Cirka 300 attacker mot religiösa minoriteters hus och tempel rapporterades 2015. Religiös och etnisk tillhörighet politiseras ofta och utnyttjas i kommersiella tvister och försök till landstöld. Detta tar sig uttryck i lokala religiösa konflikter ofta med våldsamma inslag.

Ursprungsbefolkningen i Bangladesh omfattar flera olika etniska grupper. Landets konstitution hänvisar till dessa grupper som etniska minoriteter och stammar, men de erkänns inte ursprungs rättigheter. I officiella sammanhang förnekas att de utgör ursprungsbefolkningar. Fredsavtalet från 1997 i Chittagong Hill Tracts som berör 11 etniska minoritetsgrupper har ännu inte implementerats till fullo, vilket hindrar grupperna från att fullt ut åtnjuta sina rättigheter. Fattigdom och utanförskap är utbrett bland ursprungsbefolkningen. I många fall saknas tillgång till grundläggande infrastruktur. Många är landlösa, ”*land grabbing*” är ett stort problem, och läskunnigheten uppges vara så låg som nio procent. Undervisning på ursprungsbefolkningarnas modersmål saknas ännu för många av grupperna.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Samkönade sexuella handlingar är olagligt i Bangladesh och lagstiftningen påbjuder stränga straff, men lagrummet används i praktiken inte av domstolarna. Däremot ger lagstiftningen en förevändning och legitimitet åt trakasserier och förtryck av myndigheter mot hbtq-personer. Det finns ett utbrett socialt stigma och diskriminering mot hbtq-personer i Bangladesh. De möter ofta både verbala och fysiska övergrepp.

De som väljer att leva öppet med sin sexuella läggning möter många utmaningar och allvarliga konsekvenser som hindrar dem från att leva ett värdigt liv. Detta inkluderar social exkludering, arbetslöshet, våld och hot från polisväsendet samt uteslutning från sina familjer. Det finns en stor

social och ekonomisk press i landet för människor att gifta sig med en person av motsatt kön. Offentligt uttryckta åsikter om sexuell läggning och könsidentitet tenderar att vara starkt påverkade av traditionell muslimsk och hinduisk sexualmoral. Socialt stigma och tryck gör livet ytterst svårt för hbtq-personer. Lesbiska kvinnor är en särskilt utsatt och marginaliserad grupp.

Parlamentet erkände 2013 den för Sydasien vanliga ”hijra”-gruppen som ett tredje gender. Diskriminering förekommer fortfarande, men detta har bidragit till att stigmatiseringen av gruppen minskat något. Människorättskommissionen (NHRC) har drivit ärenden inom hbtq-området och har samverkat med hbtq-organisationer.

Det islamistiska hotet mot grupper och personer som verkar för hbtq-personers rättigheter har ökat. Hbtq-organisationer har försvagats betydligt efter de två mord på framstående aktivister i april 2016 och rörelsen har i det närmaste gått under jorden. Organisationerna har upphört med utåtriktat arbete. Uttalanden från polisen i anslutning till morderna fokuserade på individers skyldighet att ta ansvar för sin egen säkerhet, vilket tolkas som en ovilja från statens sida att skydda hbtq-personer som är öppna med sin läggning. År 2016 hindrades manifestationen ”*Rainbow Rally*” av myndigheterna och aktivister greps tillfälligt i samband med detta.

Flyktingars och migranternas rättigheter

I sydöstra Bangladesh lever sedan 30 år generationer av flyktingar från folkgruppen rohingya som flytt till Bangladesh från Myanmar i en av världens mest utdragna flyktingsituationer. Antalet som har officiell flyktingstatus och lever i UNHCR-administrerade läger med tillgång till basal samhällsservice uppgår till 30 000. Hundratusentals rohingyer lever utanför lägren, ofta under mycket svåra förhållanden. De är statslösa och erkänns inte som flyktingar av Bangladesh. Den utsatta situationen för rohingya har lett till att människohandel är ett utbrett problem, liksom sexuellt och könsbaserat våld.

Bangladesh är en av världens största exportörer av arbetskraft. Varje år migrerar runt 500 000 personer lagligen från landet. Majoriteten av dem som migrerar är män. Runt 35 000 är kvinnor. Remitteringar är landets andra största inkomstkälla efter textilindustrin. Bangladeshiska migrantarbetare har bland de lägsta lönerna globalt sett och får ofta de mest okvalificerade arbetena.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Konstitutionen säkerställer rätt för personer med funktionsnedsättning till sociala skyddsnät och stöd. År 2013 antogs lagstiftning som kompletterar och utökar skydd för personer med funktionsnedsättning.

Det saknas tillförlitlig statistik gällande antal personer med funktionsnedsättning i Bangladesh. En studie av Världsbanken fann att personer med funktionsnedsättning har betydligt lägre utbildningsgrad än övriga samt att arbetslöshet och fattigdom är vanligare i denna grupp än i övriga befolkningen. En annan studie uppskattar att det finns cirka 1,6 miljoner barn med funktionsnedsättning i landet, varav endast 4 procent har tillgång till någon form av utbildning.

Regeringen har vidtagit ett antal åtgärder på området vad gäller lagstiftning och policyramverk. Trots vissa framsteg på området vad gäller lagstiftning och policy utgör rättigheter för personer med funktionsnedsättning rättigheter ett eftersatt område i Bangladesh. Bristande kunskap och kapacitet hos myndigheter på nationell och lokal nivå leder till att civilsamhällesorganisationer idag levererar en stor del av den service som staten enligt lag ska tillhandahålla.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 2000. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1998. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1979.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1984. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1998. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1990. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter och det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2000.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2007.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* har inte ratificerats.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet har inte ratificerats.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2010.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige har ett relativt omfattande utvecklingssamarbete i Bangladesh inom området mänskliga rättigheter. Det övergripande resultatmålet i strategin för perioden 2014-2020 är ”stärkt demokrati och jämställdhet, ökad respekt för mänskliga rättigheter och frihet från förtryck”.

Sverige stödjer sedan länge centrala aktörer i det bangladeshiska civilsamhället verksamma inom mänskliga rättigheter, jämställdhet, god samhällsstyrning och antikorruption. Centrala partners utgörs av *Ain o Salish Kendra*, *Bangladesh National Women Lawyers Association* och *Transparency International Bangladesh*. Under den nuvarande biståndsstrategin har Sverige utökat stödet genom en satsning på yttrande- och tryckfrihet inom mediasektorn genom ett femårigt stöd till den svenska organisationen FOJO Media Institute och ett lokalt medieinstitut.

Sverige stödjer även UNDP:s program för mänskliga rättigheter 2014-2020, som syftar till kapacitetsbyggande hos centrala aktörer inom mänskliga rättigheter i Bangladesh, såväl statliga institutioner som civilsamhället. Programmet har ett särskilt fokus på kvinnors rättigheter.

EU:s prioriteringar inom mänskliga rättighetsområdet är rättsstatens principer och tillgång till rättvisa, yttrandefrihet, grundläggande ekonomiska och sociala rättigheter, jämställdhet och arbete mot könsbaserat våld samt skydd av minoriteter och flyktingar

Flera andra bilaterala givare, FN:s fonder och program liksom internationella enskilda organisationer stödjer starkt respekt för de mänskliga rättigheterna, såväl medborgerliga och politiska som ekonomiska och sociala rättigheter.

I den senaste granskningen av Bangladesh i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) gav Sverige rekommendationer bland annat rörande utomrättsliga avrättningar och tortyr samt kvinnors rättigheter.